

Suyakli baliqlarning tuzilishi

Andijon Davlat Pedagogika Instituti Tabiiy fanlar fakulteti Biologiya

yoʻnalishi 2-bosqich talabasi

Salohiddinova Muhayyo Xayrullo qizi

Annotasiya : Suyakli bahqlar barcha suv havzalarida tarqalgan. Bu sinf xordalilar tipiga kiruvchi turlarning yarmiga yaqinini, ya'ni 20000 dan ortiq turni oʻz ichiga oladi. Oʻzbekistonda baliqlarning 77 ta turi uchraydi.

Kalit soʻzlar : Zogʻora baliq , yoylar, miya qutisi , visseral , volf kanali , Myuller kanali,

Suyakli baliqlarning skeleti suyakdan tuzilgan yoki skeletida hamma vaqt ma'lum miqdorda qoplagich suyaklar boʻladi. Terisi suyak tangachalari bilan qoplangan boʻlib , hech qachon plakoid tangacha boʻlmaydi. Kloakasi yoʻq. Dumlari teng pallali gomoserkal tipda boʻladi ladi. Qizil ngachning ustki old tomonida havo pufagi bor Suyakli baliqlarning tuzilishi zog'ora baliq misolida koʻrib chiqiladi . Zog'ora bahqning terisi suyak tangachalar bilan qoplangan boʻlib, terisi shihmshiq modda ishlab chiqaruvchi bezlarga boy. Shilimshiq modda suzganda gavdasining suvga ishqalanishini kamaytiradi.

Umurtqa pog'onasi amfisel tipdagi umurtqalardan tashkil topgan tana va dum umurtqalariga boʻlinadi. Umurtqalardan ustki va pastki yoylar chiqadi. Tana boʻlimidagi umurtqalarning ustki yoylari qoʻshilib, orqa miya kanalini hosil qiladi. Pastki yoylar koʻndalang simtalarga qoʻshiladi. Koʻndalang simtalar pastki yoylardan hosil boʻladi. Dum boʻlimining pastki yoylari q shilib, qon tomirlari tadigan gemal kanal va gemal simta hosil qiladi. Zog'ora baliqning umurtqa pog'onasi zaro chala harakatchan birikkan 39 — 42 ta umurtqadan iborat. Bosh skeleti oʻz navbatida miya qutisi skeleti va visseral skeletlarga boʻlinadi. Eshitish kapsulasini 5 tadan quloq suyaklari tashkil qiladi. Hidlov kapsulasining qoplovchi rnda toq oraliq hidlov suyagi va juft yon hidlov suyaklari rivojlangan. Miya qutisining qoplovchi suyaklariga bosh miyaning ustki tomonidan yopib turuvchi juft buriin, peshona, tepa suyaklari va miya qutisining ostidan tutib turuvchi toq parasfenoid suyaklari kiradi. Visseral skeletda yoy hosil qilgan suyaklardan tashqari jabra qopqog'i boʻladi. Jabra yoylari va til osti yoyi ham xuddi akulalardagidek qismlardan tashkil topgan, lekin suyakka aylangan. Koʻkrak suzgich qanotlarining skeletida bazaliyalari boʻlmaydi, suyak toʻg'ridan — toʻg'ri kamar suyagiga birikadigan radialiya suyaklaridan va suyak shu'lalaridan iborat. Koʻkrak kamari juft qoplovchi korakoid va koʻkrak suyaklaridan tashkil topgan. Birlamchi kamar hisoblangan bu suyaklarga ikkilamchi kamar suyagi almashinuvchi suyak kleytrum tegib turadi. Qorin suzgich qanotlarining suyak skeleti faqat bir juft

plastinkadan iborat. Bazaliya va radialiya bo'limlari yo'qolib ketib, tashqi suyak shu'lalar bevosita chanoq plastinkalariga tegib turadi. Bosh miyasi tog'ayli baliqlarning bosh miyasiga nisbatan ancha sodda tuzilgan. Avvalo, uning o'Ichami kichik, oldingi miya yarim sharlarining qopqog'i epiteliy bilan qoplangan bo'lib, nerv moddasi bo'lmaydi. Ko'rish organi — ko'z hamma baliqlardagi singari yumaloq ko'z gavharidan, yassi shox pardadan iborat bo'lib, uzoqni ko'ra olmaydi. Eshituv organi faqat ichki quloqdan iborat va baliqlarning zaro kontaktida katta ahamiyatga ega. Ko'pchilik baliqlar tishlari, suzgich qanotlarining ishqalanishi va havo pufakchalari yordamida har xil ovozlar chiqaradigon chiziq teri ostida kanal hosil qiladi. Bu kanal tashqi muhit orqali qator tangachalardan chiqqan teshikchalar bilan tutashadi. Kanal devorida nerv uchlari joylashadi. Yon chiziq organi suvning oqimi va bosimini aniqlaydi.

Ko'pchilik suyakli baliqlaming og'iz bo'shlig'ida bir qancha konussimon tishlar bo'lib, bu tishlar jag' oraliq, ustki jag', tish va hatto tanglay, qanotsimon, dimog' hamda parasfenoid suyaklariga joylashgan. Tishlar og'izdagi ovqatni ushlab turish uchun xizmat qiladi. Tili yo'q og'iz halqum bo'shlig'idan ovqat qizil ngachga tushadi, qizil ngach esa oshqozonga ochiladi. Oshqozondan boshlangan ichak takomillashgan va uning ichida spiral klapani yo'q. Lekin uning miga shu funksiyani bajaruvchi pilorik simtalar chiqadi. Ichak bog'ichiga taloq o'rnashgan. Katta jigarda o'tpufagi bor. Oshqozon osti bezi ichak tutqich bo'ylab tarqalgan. Havo pufakchasi qorin bo'shlig'ining butun orqa qismini to'ldirib turadi. Uning ichi asosan azot hamda karbonat angidrid va kislorod gazlari bilan to'ldirilgan. Havo pufakchasi gidrostatik vazifani bajaradi, ya'ni u kengayganda baliqning solishtirma og'irligi kamayadi, puchayganda esa ortadi. Zog'ora baliqda barcha suyakli baliqlar singari jabralararo to'siqlar bo'lmaydi, shu sababli jabra yaproqlari faqat jabra yoylariga birikadi. Jabra yoriqlarini tashqi tomondan jabra qopqog'i yopib turadi. Nafas olish akti jabra qopqoqlarining harakati va suvni jabra bo'shlig'iga yutish hamda undan tashqariga itarib chiqayotgan og'izning harakati tufayli yuzaga keladi. Yuragida arterial konus yo'q. Qorin aortasining oldingi qismi kengayib, aorta so'g'onini hosil qiladi. U silliq muskuldan tuzilgan, shuning uchun ham yurak singari mustaqil ravishda urib turmaydi. Jabralar 4 juft bo'lganligi sababli jabraga olib keluvchi va jabradan olib ketuvchi arteriyalar ham 4 juft b ladi. Venoz sistemasi uchun faqat chap kardinal vena buyrak qopqa sistemasini hosil qilishi xarakterli. Ayirish organlari bir juft uzun tasmasimon shakldagi tana, ya'ni mezonefros buyraklardan tashkil topgan bo'lib, havo pufakchasi ustida umurtqalarining yoni bo'ylab joylashadi. Buyraklarning ichki qirrasidan bir juft siydik o'li Volf kanali boshlanadi. Bu kanallar pastroqda zaro qo'shib, siydik pufagiga

qo'shiladigan bitta umumiy kanal hosil qiladi. Erkagining juft urug'donlari ichida bo'shlig'i bo'ladi. Urug'donlarida maxsus teshiklar bilan siydik — tanosil so'rg'ichi orqali tashqariga ochiladigan umumiy chiqarish yo'q bo'ladi. Urg'ochisida alohida chiqarish yo'liyo'q. Shuning uchun ularning tuxumdoni to'g'ridan —to'g'ri jinsiy teshikka ochiladi. Shunday qilib, urg'ochilarida akuladagi singarituxum yo'li vazifasini bajaruvchi Myuller kanali yo'q, erkaklarida esa urug'donlar buyrak bilan boglanmagan, Volf kanali faqat siydik yo'li vazifasini bajaradi. Odatda, tashqiurug'lanishb ladi. Ikralari mayda.

Foydalanilgan adabiyotlar :

- 1. Umurtqalilar Zoologiyasi S. Dariyev . S . To'ychiyev**
- 2. Umurtqalilar Zoologiyasi labaratoriya qo'lanma**
- 3. Vikipediya.uz**

